

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δύρων

Ἰωάννη Φουντούλη

Μποροῦμε νά ὀνομάσουμε χωρίς ὑπερβολή τή Λειτουργία αὐτή, μαζί μέ τά λειτουργικά χειρόγραφα, «Λειτουργία τῆς Μεγάλης Τεσσαρα-κοστῆς», γιατί πραγματικά ἀποτελεῖ τήν πιό χαρακτηριστική ἀκολουθία τῆς ἱεράς αὐτῆς περιόδου. Εἶναι δυστυχῶς ἀλήθεια ὅτι πολλοί ἀπό τούς χριστιανούς ἀγνοοῦν τελείως τήν ὕπαρξί της, ἤ τήν ξεύρουν μόνο ἀπό τό ὄνομα, ἤ καί ἐλάχιστες φορές τήν ἔχουν παρακολουθήσει. Δέν πρόκειται νά τούς μεμφθοῦμε γι' αὐτό.

Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων τελεῖται σήμερα στούς ναούς μας τό πρῶν τῶν καθημερινῶν τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἡμερῶν δηλαδή ἐργασίμων, καί γι' αὐτό λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού δέν δεσμεύονται κατά τίς ὥρες αὐτές ἀπό τά ἐπαγγέλματα ἤ τήν ὑπηρεσία των. Τά τελευταῖα χρόνια γίνεται μιά πολύ ἐπαινετή προσπάθεια ἀξιοποιήσεώς της. Σέ πολλούς ναούς τελεῖται κάθε

Τετάρτη απόγευμα, σέ ὧρες πού πολλοί, ἂν ὄχι ὅλοι οἱ πιστοί, ἔχουν τή δυνατότητα νά παρευρεθοῦν στήν τέλεσί της.

Τό ὄνομά της ἡ Λειτουργία αὐτή τό πήρε ἀπό τήν ἴδια τή φύση της. Εἶναι στήν κυριολεξία Λειτουργία «προηγιασμένων δώρων». Δέν εἶναι δηλαδή λειτουργία ὅπως οἱ ἄλλες γνωστές λειτουργίες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καί τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, στίς ὁποῖες ἔχομε προσφορά καί καθαγιασμό Τιμίων Δώρων. Τά Δῶρα εἶναι καθαγιασμένα, προηγιασμένα, ἀπό ἄλλη Λειτουργία, πού ἐτελέσθη σέ ἄλλη ἡμέρα. Τά προηγιασμένα δῶρα προτίθενται κατὰ τήν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων γιά νά κοινωνήσουν ἀπ' αὐτά καί νά ἀγιασθοῦν οἱ πιστοί. Μέ ἄλλα λόγια ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων εἶναι μετάληψις, κοινωνία.

Γιά νά κατανοήσουμε τήν γενεσιουργό αἰτία τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων πρέπει νά ἀνατρέξωμε στήν ἱστορία της. Οἱ ρίζες της βρίσκονται στήν ἀρχαιοτάτη πράξη τῆς Ἐκκλησίας μας. Σήμερα ἔχομε τή συνήθεια νά κοινωνοῦμε κατὰ ἀραιά χρονικά διαστήματα. Στούς πρώτους ὅμως αἰῶνες τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας οἱ πιστοί κοινωνοῦσαν σέ κάθε Λειτουργία, καί μόνον ἐκεῖνοι πού εἶχαν ὑποπέσει σέ διάφορα σοβαρά ἁμαρτήματα ἀπεκλείοντο γιά ἓνα ὠρισμένο χρονικό διάστημα ἀπό τήν μετάληψη τῶν ἁγίων Μυστηρίων. Κοινωνοῦσαν δηλαδή οἱ πιστοί ἀπαραιτήτως κάθε Κυριακή καί κάθε Σάββατο καί ἐνδιαμέσως τῆς ἐβδομάδος ὅσες φορές ἐτελεῖτο ἡ Θεία λειτουργία, τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως στίς ἐορτές πού ἐτύχαινε νά συμπέσουν ἐντός τῆς ἐβδομάδος. Ὁ Μέγας Βασίλειος μαρτυρεῖ ὅτι οἱ χριστιανοί τῆς ἐποχῆς του κοινωνοῦσαν τακτικῶς τέσσερες φορές τήν ἐβδομάδα, δηλαδή τήν Τετάρτη, Παρασκευή, Σάββατο καί Κυριακή (ἐπιστολή 93). Ἄν πάλι δέν ἦτο δυνατόν νά τελεσθῇ ἐνδιαμέσως τῆς ἐβδομάδος ἡ Θεία λειτουργία, τότε οἱ πιστοί κρατοῦσαν μερίδες ἀπό τήν Θεία κοινωνία τῆς

Κυριακής και κοινωνοῦσαν μόνοι τους ἐνδιαμέσως τῆς ἐβδομάδος. Τό ἔθιμο αὐτό τό ἐπιδοκιμάζει καί ὁ Μέγας Βασίλειος.

Στά Μοναστήρια καί ιδιαίτερα στά ἐρημικά μέρη, ὅπου οἱ μοναχοί δέν εἶχαν τήν δυνατότητα νά παρευρεθοῦν σέ ἄλλες λειτουργίες ἐκτός τῆς Κυριακής, ἔκαμαν ὅ,τι καί οἱ κοσμικοί. Κρατοῦσαν δηλαδή ἁγιασμένες μερίδες ἀπό τήν Κυριακή ἢ τό Σάββατο καί κοινωνοῦσαν κατ' ἰδίαν. Οἱ μοναχοί ὅμως ἀποτελοῦσαν μικρές ἢ μεγάλες ὁμάδες καί ὅλοι ἔπρεπε νά προσέλθουν καί νά κοινωνήσουν κατὰ τίς ἰδιωτικές αὐτές κοινωνίες. Ἔτσι ἀρχίζει νά διαμορφώνεται μία μικρά ἀκολουθία. Ὅλοι μαζί προσηύχοντο πρό τῆς κοινωνίας καί ὅλοι μαζί εὐχαριστοῦσαν τόν Θεό, πού τούς ἀξίωσε νά κοινωνήσουν. Ἄν ὑπῆρχε καί ἱερεὺς, αὐτός τούς προσέφερε τήν Θεία κοινωνία. Αὐτό ἐγένετο μετὰ τήν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ ἢ τῆς Θ' ὥρας (3 μ.μ.), γιατί οἱ μοναχοί ἔτρωγαν συνήθως μιά φορά τήν ἡμέρα, μετὰ τόν ἑσπερινό. Σιγά -σιγά θέλησαν νά ἐντάξουν τήν κοινωνία τους αὐτή στά πλαίσια μιᾶς ἀκολουθίας, πού νά ὑπενθυμίζει τήν Θεία λειτουργία.

Κατὰ τόν τρόπο αὐτόν διεμορφώθη ἡ ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν (δηλαδή κατὰ τόν τύπον τῆς Θείας Λειτουργίας), πρὸς τό τέλος τῆς ὁποίας κοινωνοῦσαν. Αὐτή εἶναι ἡ μητρική μορφή τῆς Προηγιασμένης.

Ἄς ἔλθωμε τώρα στήν Τεσσαρακοστή. Ἡ Θεία Λειτουργία κατὰ τήν περίοδο αὐτή ἐτελεῖτο μόνον κατὰ τά Σάββατα καί τίς Κυριακές. Παλαιό ἔθιμο ἐπικυρωμένο ἀπό ἐκκλησιαστικούς κανόνες ἀπηγόρευε τήν τέλεσι τῆς Θείας λειτουργίας κατὰ τίς ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος, γιατί αὐτές ἦσαν ἡμέρες νηστείας καί πένθους. Ἡ τέλεσις τῆς Θείας Λειτουργίας ἦταν κάτι τό ἀσυμβίβαστο πρὸς τόν χαρακτήρα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν. Ἡ Λειτουργία εἶναι πασχάλιο μυστήριον, πού ἔχει ἔντονον τόν πανηγυρικό, τόν χαρμόσυνον, τόν ἐπινικό χαρακτήρα. Αὐτό ὅμως γεννοῦσε ἕνα πρόβλημα. Οἱ χριστιανοί ἔπρεπε

νά κοινωνήσουν δύο φορές τουλάχιστον ακόμη κατά την εβδομάδα, τό ολιγώτερο δηλαδή κατά τις ενδιάμεσες ημέρες, την Τετάρτη και την Παρασκευή, πού μνημονεύει και ο Μέγας Βασίλειος. Η λύσις ήδη υπήρχε: Οι πιστοί θά κοινωνοῦσαν από Προηγιασμένα Ἅγια. Οι ημέρες αυτές ἦσαν ημέρες νηστείας. Νηστεία τήν ἐποχή ἐκείνη ἐσήμαινε πλήρη ἀποχή τροφῆς μέχρι τήν δύσι τοῦ ἡλίου. Ἡ κοινωνία λοιπόν θά ἔπρεπε νά κατακλείσῃ τήν νηστεία, νά γίνῃ δηλαδή μετά τήν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ.

Στό σημεῖο αὐτό συνδέεται ἡ ἱστορία μέ τήν σημερινή πρᾶξι. Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι σήμερα ἀκολουθία ἑσπερινοῦ, στήν ὁποία προστίθεται ἡ παράθεσις τῶν δώρων, οἱ προπαρασκευαστικές εὐχές, ἡ Θεία κοινωνία καί ἡ εὐχαριστία ὕστερα ἀπό αὐτήν. Ἡ διαμόρφωσις της μέσα στό ὅλο πλαίσιο τῆς Τεσσαρακοστῆς τῆς ἔδωσε ἕνα ἔντονο «πενθηρό», κατά τόν Θεόδωρο Στουδίτη, χαρακτηῖρα (Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων). Μέ τόν ἑσπερινό συμπλέκονται τροπάρια κατανοκτικά, οἱ ἱερεῖς φέρουν πένθιμα ἄμφια, ἡ ἅγια τράπεζα καί τά τίμια δῶρα εἶναι σκεπασμένα μέ μαῦρα καλύμματα, οἱ εὐχές εἶναι γεμάτες ταπείνωσι καί συντριβή. «Μυστικώτερα εἰς πᾶν ἡ τελετή γίνεται», κατά τόν ἴδιο Πατέρα.

Καιρός νά ρίξουμε μιά ματιά σ' αὐτήν τήν ἴδια τήν Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, στή μορφή πού ὕστερα ἀπό μακρά ἐξέλιξη ἀποκρυσταλώθηκε καί κατά τήν ὁποία τελεῖται σήμερα στούς ναούς μας. Ἦδη ἐπισημάναμε τά δύο λειτουργικά στοιχεῖα πού τήν συνθέτουν: τήν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ καί τήν Θεία Κοινωνία. Τό πρῶτο μέρος της ἀποτελεῖ ὁ συνήθης ἑσπερινός τῆς Τεσσαρακοστῆς μέ μικρές μόνο τροποποιήσεις.

Ὁ ἱερεύς κατά τήν ψαλμωδία τῆς Θ' ὥρας ἐνδύεται τήν ἱερατική του στολή καί θυμιᾷ. Ἡ ἔναρξις γίνεται μέ τό «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» κατά τόν τύπο τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἀναγινώσκειται ὁ προοιμιακός, ὁ 103ος δηλαδή

ψαλμός, πού περιγράφει τό δημιουργικό ἔργο τοῦ Θεοῦ· «Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου τόν Κύριον Κύριε ὁ Θεός μου ἐμεγαλύνθης σφόδρα...». Εἶναι τό προοίμιο τοῦ ἑσπερινοῦ, ἀλλά καί ὅλης τῆς ἀκολουθίας τοῦ νυχθημέρου, πού ἀρχίζει, ὡς γνωστό, κατά τόν ἐβραϊκό τρόπο, ἀπό τήν ἑσπέρα· πρῶτο μέρος τοῦ εἰκοσιτετραώρου θεωρεῖται ἡ νύκτα. Ὑστερα ὁ διάκονος, ἢ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ὁ ἱερέως, θέτει στό στόμα τῶν πιστῶν τά αἰτήματα τῆς προσευχῆς· «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», τά εἰρηνικά. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἸΗ' καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου· «Πρός Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα καί εἰσήκουσέ μου...» (Ψαλμοί 119-133). Εἶναι τό τμήμα τοῦ Ψαλτηρίου πού ἔχει καθορισθῆ νά ἀναγινώσκεται κατά τούς ἑσπερινούς τῆς Τεσσαρακοστῆς.

Ὁ ἱερεύς ἐν τῷ μεταξύ ἐτοιμάζει στήν Πρόθεσι τά Προηγιασμένα -ἀπό τήν Λειτουργία τοῦ προηγουμένου Σαββάτου ἢ τῆς Κυριακῆς- Τίμια Δῶρα. Ἀποθέτει τόν Ἅγιο Ἄρτο στό Δισκάριο, κάμνει τήν ἔνωση τοῦ οἴνου καί τοῦ ὕδατος στό Ἅγιο Ποτήριο καί τά καλύπτει. Ὁ ἑσπερινός συνεχίζεται μέ τήν ψαλμωδίαν τῶν ψαλμῶν τοῦ λυχνικοῦ καί τῶν κατανυκτικῶν τροπαρίων τῶν ἐκάστοτε ἡμερῶν, πού περιλαμβάνονται στούς τελευταίους στίχους τῶν ψαλμῶν αὐτῶν καί γίνεται ἡ εἴσοδος. Διαβάζονται δύο ἀναγνώσματα ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη, ἕνα ἀπό τήν Γένεσι καί ἕνα ἀπό τό βιβλίον τῶν Παροιμιῶν. Θά σταθοῦμε γιά λίγο στήν κατανυκτική ψαλμωδίαν τοῦ «Κατευθυνθήτω», τοῦ δευτέρου στίχου τοῦ 140οῦ ψαλμοῦ. Ψάλλεται μετὰ ἀπό τά ἀναγνώσματα ἑξ ἑσπερίων, ἀπό τόν ἱερέα καί τούς χορούς, ἐνῶ ὁ ἱερεύς θυμιᾷ τήν Ἁγία Τράπεζαν.

«Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου·

ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή»..

Κατόπιν γίνεται ἡ ἐκτενὴς δέησις ὑπὲρ τῶν τάξεων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Κατηχομένων, τῶν ἐτοιμαζομένων διά τό ἅγιον Βάπτισμα, «τῶν πρὸς τό φῶτισμα εὐτρεπιζομένων», καί τῶν πιστῶν. Καί μετὰ τήν

ἀπόλυσι τῶν Κατηχουμένων ἔρχεται τό δεύτερο μέρος, ἡ κοινωνία τῶν μυστηρίων.

Τήν μεταφορά τῶν Προηγιασμένων Δώρων ἀπό τήν Πρόθεσι στό Θυσιαστήριο, πού γίνεται μέ ἄκρα κατάνυξι, ἐνῶ οἱ πιστοί προσπίπτουν «μέχρις ἐδάφους» συνοδεύει ἡ ψαλμωδία τοῦ ἀρχαίου ὕμνου «Nūn αἰ δυνάμεις»:

«Nūn αἰ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν

σύν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν·

ἰδοῦ γάρ εἰσπορεύεται ὁ βασιλεύς τῆς δόξης.

Ἰδοῦ Θυσία μυστική τετελειωμένη δορυφορεῖται.

Πίστει καί πόθῳ προσέλθωμεν,

ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενόμεθα.

Ἀλληλούϊα».

Ἡ προπαρασκευή γιά τήν Θεία Κοινωνία περιλαμβάνει κυρίως τήν Κυριακή προσευχή (Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς... τόν ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον...», ἀκολουθεῖ ἡ Κοινωνία καί μετ' αὐτήν ἡ εὐχαριστία. Καί ἡ Λειτουργία κλείνει μέ τήν κατανυκτική ὀπισθάμβωνο εὐχή. Εἶναι δέησις πού συνδέει τήν τέλεσι τῆς κατανυκτικῆς αὐτῆς Λειτουργίας πρός τήν περίοδο τῶν Νηστειῶν. Ὁ πνευματικός ἀγών τῆς Τεσσαρακοστῆς εἶναι σκληρός, ἀλλά καί ἡ νίκη κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν εἶναι βεβαία γιά τούς ἀγωνιζομένους τόν καλόν ἀγῶνα. Ἡ Ἀνάστασις δέν εἶναι μακράν. Ἄς τήν διαβάσωμε προσεκτικά. Εἶναι ἀπό τά ωραιότερα ἐκκλησιαστικά κείμενα:

«Δέσποτα παντοκράτορ, ὁ πᾶσαν τήν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δημιουργήσας, ὁ διά τήν ἄφατόν σου πρόνοιαν καί πολλήν ἀγαθότητα ἀγαγόν ἡμᾶς εἰς τά

πανσέπτους ημέρας ταύτας, πρὸς καθαρισμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἐγκράτειαν παθῶν, πρὸς ἐλπίδα ἀναστάσεως· ὁ δὲ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν πλάκας χειρίσας τὰ θεοχάρακτα γράμματα τῷ Θεράποντί σου Μωσεῖ, παράσχου καὶ ἡμῖν, ἀγαθέ, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνίσασθαι, τὸν δρόμον τῆς νηστείας ἐκτελέσαι, τὴν πίστιν ἀδιαίρετον τηρῆσαι, τὰς κεφαλὰς τῶν ἀοράτων δρακόντων συνθλάσαι, νικητὰς τε τῆς ἀμαρτίας ἀναφανῆναι καὶ ἀκατακρίτως φθάσαι προσκυνῆσαι καὶ τὴν ἀγίαν ἀνάστασιν».

Ἡ Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι μία ἀπὸ τῆς ωραιότερας καὶ κατανυκτικότερας ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μία διαρκῆς πρόσκλησις γιὰ τὴν συχνή κοινωνία τῶν Θείων μυστηρίων. Μία φωνὴ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ζωντανὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας. Φωνὴ πού λέγει ὅτι ὁ πιστὸς δὲν μπορεῖ νὰ ζῆ τὴν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἂν δὲν ἀνανεώσῃ διαρκῶς τὴν ἔνωσί του μετὰ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου. Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι «ἡ ζωὴ ἡμῶν» (Κολοσ. 3, 4).

Ἀπὸ τὸ βιβλίο,

ΛΟΓΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ, ἐκδ. Α. Δ.

Πηγὴ: Ἱερά Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Καρέα

Ἐπιμέλεια: π. Στέφανος Κωστόπουλος

(Καθεδρικός Ἱερός Ναός Ἁγίας Τριάδος Βύρωνος)